

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพยาบาลเป็นวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งในภาวะการดำรงชีวิตตามปกติและยามเจ็บป่วย เป็นบริการที่จำเป็นต่อสังคม สังคมย่อมคาดหวังไว้ว่าจะต้องได้รับบริการที่มีคุณภาพสูงสุด การที่พยาบาลจะมีคุณภาพในการให้บริการมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับผู้รับผิดชอบผลิตบุคลากรทางการพยาบาล หรือสถาบันการศึกษาพยาบาลนั่นเอง การศึกษาพยาบาลจะมีคุณภาพเหมาะสมมากน้อยเพียงใดนั้น ประภา ลิ้มประสูต (2534) กล่าวว่า จะต้องเปรียบเทียบกับมาตรฐานหรือถ้าพิจารณาการศึกษาพยาบาลออกเป็น 3 ส่วน ด้วยกันคือ ส่วนของทรัพยากรป้อนระบบ (input) กระบวนการ (process) และวัตถุประสงค์ หรือผลลัพธ์ของระบบ (output and outcome) ทรัพยากรที่ป้อนเข้าสู่ระบบที่สำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่ง คือ อาจารย์พยาบาล เพราะอาจารย์พยาบาลเป็นผู้ดำเนินการในขั้นกระบวนการของการจัดการศึกษาที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ การจัดการเรียนการสอน จินตนา สุรินทร์ (2527) กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนเป็นหน้าที่โดยตรงที่สำคัญอย่างหนึ่งของอาจารย์พยาบาล และการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพเป็นสิ่งที่นำไปสู่คุณภาพของการพยาบาล ในการจัดการเรียนการสอนนั้น สมคิด รักษาสิทธิ์ และประนอม โททกานนท์ (2525) ได้กล่าวถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของอาจารย์ในการจัดการเรียนการสอนว่า จำเป็นที่จะต้องใช้กิจกรรมหลายอย่างประกอบกัน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ กิจกรรมส่วนหนึ่งได้แก่ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning experience) อาจารย์จะต้องพยายามจัด และใช้ทรัพยากรต่าง ๆ (resource) ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ให้คุ้มค่ามากที่สุด พฤติกรรมต่าง ๆ ที่อาจารย์พยาบาลได้ กระทำตามการถูกกำหนดของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเอง และบุคคลอื่นในสังคมในสถานภาพของอาจารย์พยาบาลเรียกว่า บทบาทของอาจารย์พยาบาล บุคคลทุกคนหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องทำหน้าที่ชีวิตประจำวันตามบทบาทของตนที่ดำรงอยู่ บทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งนั้นได้ถูกคาดหวังจากสังคมรอบด้านจากผู้อยู่ในตำแหน่งอื่น ๆ รอบตัว (ผู้ร่วมงาน) รวมทั้งตัวบุคคลเองด้วย

(ทัศนาศาสตร์, 2525) ดังนั้น บทบาทหน้าที่ของอาจารย์พยาบาลจะถูกคาดหวัง ทั้งจากตัวอาจารย์พยาบาลเอง จากผู้ร่วมงานและผู้เรียน ไปจนถึงสังคมรอบด้าน จินตนา สุรินทร์ (2527) ได้กล่าวถึงบทบาทของอาจารย์พยาบาลในฐานะของผู้สอนไว้ 6 บทบาท คือ

1. บทบาทของผู้สอนในฐานะผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้เรียน ในบทบาทนี้ผู้สอนจะมีความรับผิดชอบในการเลือก และจัดเรียงประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

2. บทบาทของผู้สอนในฐานะเป็นผู้ประสานงาน ในบทบาทนี้ผู้สอนต้องทำหน้าที่ประสานงานระหว่างผู้เรียนด้วยกัน ตลอดจนระหว่างผู้เรียนและสังคม

3. บทบาทของผู้สอนในฐานะเป็นผู้สืบทอดทางวัฒนธรรม เนื่องจากหน้าที่ของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาอย่างหนึ่ง คือ การถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม เมื่อสถาบันมีหน้าที่ดังกล่าว ครูผู้สอนจึงต้องรับผิดชอบในการทำหน้าที่ดังกล่าวให้เกิดผลในทางปฏิบัติในฐานะที่เป็นผู้สอนทางการพยาบาลจะต้องปลูกฝังให้ผู้เรียน ระลึกถึงความจำเป็นในการคำนึงถึงวัฒนธรรมของผู้ป่วย หรือ ผู้รับบริการในขณะปฏิบัติภารกิจพยาบาลอีกด้วย

4. บทบาทของผู้สอนในฐานะเป็นตัวเชื่อมระหว่างสถาบันการศึกษา กับชุมชน เมื่อพิจารณาว่าสถาบันการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สร้างขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการของสังคม จึงต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างสถาบันการศึกษา กับสังคมตลอดเวลา ผู้มีหน้าที่โดยตรงในฐานะตัวกลางคือผู้สอนนั่นเอง ที่ต้องนำความเปลี่ยนแปลงของสังคม มาปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานของสถาบัน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมต่อไป

5. บทบาทในฐานะสมาชิกของสถาบันการศึกษา ในสถาบันการศึกษาอันประกอบด้วยสมาชิกหลายคนทั้งอาจารย์ เจ้าหน้าที่ธุรการ และนักศึกษา อาจารย์พยาบาล ในฐานะสมาชิกของสถาบันการศึกษาคนหนึ่งย่อมมีบทบาทที่จะใช้ความรู้ ความสามารถของตนให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่ม หรือสถาบันการศึกษา

6. บทบาทในฐานะสมาชิกของวิชาชีพ ในบทบาทนี้ผู้สอนทุกคน ต้องมีส่วนร่วมในสมาคมวิชาชีพ และพัฒนาตนเองร่วมกับสมาชิกของวิชาชีพ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ติดตามความรู้ใหม่ ค้นคว้าวิจัย นำข้อมูลมาเป็นเนื้อหาในการสอนวิชาการพยาบาล นอกจากนี้ยังต้องพัฒนาทักษะในทางวิชาชีพในสถานการณ์จริง จะช่วยให้ผู้สอนมีแนวทางในการช่วยให้ผู้เรียน มีการพัฒนาไปเป็นพยาบาลวิชาชีพ ที่สามารถปฏิบัติงานในสถานการณ์จริงได้

กองงานวิทยาลัยพยาบาล (2531) ได้ระบุ ภารกิจและหน้าที่ของวิทยาลัยพยาบาลไว้ว่า

วิทยาลัยพยาบาลมีหน้าที่จัดการศึกษา อบรม ส่งเสริมการศึกษายพยาบาลให้เป็นไปตามโครงการพัฒนาสาธารณสุขและสังคมของประเทศ โดยการผลิตบุคลากรทางการพยาบาล ด้วยการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกองงานวิทยาลัยพยาบาล สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงสาธารณสุข ในฐานะสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีหน้าที่หลัก 5 ประการ

1. จัดการสอนวิชาการและวิชาชีพ เพื่อสนองความต้องการด้านอัตรากำลังของบุคลากรทางการพยาบาล
2. บริการทางวิชาการพยาบาลแก่สถาบันการศึกษายพยาบาลฝ่ายบริการพยาบาลและสถาบันการศึกษาทั่วไป
3. ถ่ายทอดทัศนคติและปลูกฝังความเป็นผู้มีจรรยาวิชาชีพ และการเป็นพลเมืองดี
4. เผยแพร่และแนะนำการพยาบาลแก่ประชาชนทั่วไป
5. ค้นคว้าและวิจัยเพื่อพัฒนาวิชาการ

อาจารย์พยาบาลในวิทยาลัยพยาบาลจึงถูกคาดหวังจากวิทยาลัยพยาบาลให้มีบทบาทหน้าที่ 5 ประการ ดังกล่าวด้วย นอกเหนือจากบทบาทของอาจารย์ในวิทยาลัยพยาบาลแล้ว อาจารย์พยาบาลยังถูกคาดหวังในฐานะของการเป็นพยาบาล คือ เป็นผู้มี ความชำนาญในการให้การพยาบาลในคลินิก (Mobily, 1991) จากหน้าที่บทบาทของอาจารย์พยาบาลถูกคาดหวังจากหลายฝ่ายและหลายบทบาท หากความคาดหวังดังกล่าวไม่ตรงกัน หรือไม่สอดคล้องกัน และผู้ดำรงอยู่ในบทบาทคืออาจารย์พยาบาลเองไม่สามารถปรับให้มีความพอดีก็จะเกิดปัญหา เป็นที่มาของความล้มเหลวในบทบาท สถานการณ์ดังกล่าวเรียกว่า ภาวะเครียดในบทบาท (Role stress) ได้มีผู้กล่าวถึง ความเครียดในบทบาทไว้หลายประการ ดังเช่น Stuart and Sundeen (1987) ได้กล่าวว่า เป็นประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียด เป็นความสัมพันธ์กับบทบาทหรือตำแหน่งที่ถูกคาดหวัง เป็นความรู้สึกคับข้องใจ หรือเป็นอุปสรรคในการแสดงบทบาท Hardy and Conway (1988) กล่าวว่า ความเครียดในบทบาท เป็นความรู้สึกถึงความยากลำบาก ในการดำรงบทบาทใดบทบาทหนึ่ง และทัศนคติ บัญทอง (2525) ได้อธิบายว่า ความเครียดในบทบาท เป็นภาวะของความไม่ผสมผสานในการแสดงบทบาทของบุคคล อันเนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ ทางสังคม

สรุปแล้วจะเห็นได้ว่า ความเครียดในบทบาท เป็นภาวะที่บุคคลเกิดความรู้สึกถูกกดดัน คับข้องใจ หรือมีความยากลำบากในการดำรงบทบาทใดบทบาทหนึ่ง อันเกิดขึ้นจากความคาดหวังในบทบาท (Role expectation) กับการแสดงออกตามบทบาทที่แท้จริง (Actual Role) ไม่สอดคล้องกัน

วิทยาลัยพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข เป็นแหล่งผลิตบุคลากรทางการพยาบาล ที่สำคัญของประเทศ เพราะมีจำนวนสถาบันในสังกัดทั้งหมด 34 แห่ง แบ่งเป็นวิทยาลัยพยาบาล 27 แห่ง วิทยาลัยพยาบาลและพดุงครรภ์ 7 แห่ง (สถาบันพัฒนากำลังคนด้านสาธารณสุข, 2536) อันมีคณาจารย์ของวิทยาลัยพยาบาลเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินงาน ปฏิบัติหน้าที่ให้การศึกษา และจัดการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอันมีลักษณะเฉพาะทางวิชาชีพ ทำการศึกษา ค้นคว้าวิจัย เพื่อพัฒนาวิชาการและวิชาชีพ บริการวิชาการพยาบาลแก่สังคม ทำนุบำรุงศิลป-วัฒนธรรมถ่ายทอดทัศนคติที่ดี ปลุกฝังจรรยาวิชาชีพและการเป็นพลเมืองดี ตลอดจนเผยแพร่และแนะแนวทางการศึกษาพยาบาลแก่ประชาชนทั่วไป จากการศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยต่าง ๆ ยังไม่พบงานวิจัยเกี่ยวกับความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาลในวิทยาลัยพยาบาล แต่พบว่ามีการศึกษาถึงความเครียดของอาจารย์พยาบาลที่ปฏิบัติงานในสถาบันการศึกษาพยาบาลในกรุงเทพมหานคร โดย ศิริอนันต์ วุฑฒะเดมิย์ (2523) พบว่า อาจารย์พยาบาลมีความเครียด มีปัจจัยด้านค่าตอบแทนและสวัสดิการ และงานด้านการสอนเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเครียดในระดับสูง ปัจจัยด้านสภาพการทำงานในหน่วยงาน, ความก้าวหน้าในการทำงาน, สัมพันธภาพในหน่วยงาน และการบริหารงานในหน่วยงาน ก่อให้เกิดความเครียดแก่อาจารย์ในระดับปานกลาง นอกจากนี้ ดาราพร คงจา (2534) พบว่า อาจารย์ในวิทยาลัยพยาบาลแต่ละคนมีปริมาณงานที่ปฏิบัติ โดยเฉลี่ยสัปดาห์ละ 53 ชั่วโมง นับว่าเป็นปริมาณที่มากเกินไปกว่าเวลามาตรฐานการทำงานปกติ 30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ แสดงว่า อาจารย์มีภาระงานมาก และจากการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับบทบาทอื่น อันได้แก่ การวิจัย, การบริการวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พบว่า อาจารย์ส่วนใหญ่ไม่มีเวลา รวมทั้งขาดแคลนแหล่งค้นคว้าและสิ่งสนับสนุน นอกจากนี้งานดังกล่าว ยังไม่ได้กำหนดเป็นชั่วโมง ปฏิบัติไว้ชัดเจนเหมือนงานที่เกี่ยวกับการสอน

จะเห็นได้ว่า อาจารย์พยาบาลมีความเครียด โดยมีงานด้านการสอนเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเครียดในระดับสูง ประกอบกับภาระงานมีมาก และงานด้านอื่น ๆ ไม่ชัดเจน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความเครียดของอาจารย์พยาบาลมีความเกี่ยวข้องกับการดำรงบทบาทของอาจารย์พยาบาล

ประกอบด้วย การศึกษาถึงความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาลในประเทศไทยยังมีอยู่น้อยมาก
ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาถึงความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาล

หากบุคคลเกิดความเครียดในบทบาทสูง จะทำให้ความพึงพอใจในงานลดลง (เรซา พงษ์ เรืองพันธ์, 1991) และจะเกิดความเบื่อหน่ายในการทำงานหรือในการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ตนดำรงอยู่ อันจะส่งผลให้คุณภาพของการปฏิบัติงานลดลง (Hardy & Conway, 1988) บทบาทเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นโดยตัวบุคคลและสังคมที่เกี่ยวข้อง ความเครียดในบทบาทจึงอาจถูกก่อให้เกิดขึ้นได้จากโครงสร้างทางสังคม และตัวบุคคลที่ดำรงบทบาทนั่นเอง ลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล ประการหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการเผชิญกับความเครียดต่าง ๆ คือ พฤติกรรมเผชิญสถานการณ์ชีวิต จากการศึกษาของ Jamal (1990) พบว่า พฤติกรรมเผชิญสถานการณ์ชีวิตแบบเอ มีความสัมพันธ์กับการเกิดความเครียดในการทำงาน พฤติกรรมแบบเอ (Type A behavior) นี้เป็น พฤติกรรมที่มุ่งความสำเร็จสูง เป็นกลุ่มของพฤติกรรมหรือแบบแผนการดำเนินชีวิตที่บุคคลใช้เผชิญสถานการณ์ชีวิตที่ก่อให้เกิดความเครียด เป็นไปในลักษณะของการต่อสู้ เพื่อความสำเร็จสูง หมกมุ่นกับงาน ขาดความอดทน ทำอะไรด้วยความเร่งรีบ แข่งกับเวลา ชอบการแข่งขัน (ศรีรัตนา ศุภพิทษากุล, 2534)

การสนับสนุนทางสังคมเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับความเครียด หากบุคคลได้รับการสนับสนุนทางสังคมอย่างถูกต้อง และเพียงพอ ก็เปรียบเสมือนบุคคลนั้นมี ตัวกันชน (Buffering) คอยกัน หรือป้องกันไม่ให้สิ่งเร้าเข้ามากระทบหรือเข้ามากระทบก็จะทำหน้าที่ดูดซับความรุนแรงให้ลดน้อยลง กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีการสนับสนุนทางสังคมที่เพียงพอ จะไม่ประเมินสิ่งเร้านั้นว่าเป็นภาวะเครียด หรือถ้าประเมินว่าเป็นภาวะเครียดก็จะมีภูมิต้านทานที่ไม่รุนแรงต่อภาวะเครียดนั้น (Cohen and Wills, 1985)

จากแนวคิดดังกล่าวจึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาถึงความสัมพันธ์ ระหว่างภูมิหลัง, พฤติกรรมเผชิญสถานการณ์ชีวิต และการสนับสนุนทางสังคมทั้งจากเพื่อนร่วมงาน และจากผู้อยู่บังคับบัญชา กับความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาล เพื่อให้ได้ข้อมูลมาเป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาพยาบาลต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงระดับความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาลในแต่ละลักษณะ ได้แก่ ความขัดแย้งในบทบาท, ความคลุมเครือในบทบาท, ความคาดหวังในบทบาทมากเกินไป, ความไม่เหมาะสมในบทบาท และความด้อยสามารถในบทบาท ในวิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข
2. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลัง อันได้แก่ อายุ สถานภาพสมรส วุฒิการศึกษา, รายได้, ประสบการณ์การทำงาน และตำแหน่งหน้าที่, พฤติกรรมเผชิญสถานการณ์ชีวิต และการสนับสนุนทางสังคมทั้งจากเพื่อนร่วมงานและจากผู้บังคับบัญชาในด้านวัตถุประสงค์, ด้านการประเมิน, ด้านอารมณ์ และด้านข้อมูลข่าวสาร กับความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาลในวิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข
3. เพื่อศึกษาตัวแปรที่สามารถร่วมกันพยากรณ์ระดับความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาลในวิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข

แนวเหตุผลและสมมติฐานของการวิจัย

อาจารย์พยาบาลเป็นบุคคลหนึ่ง ที่มีบทบาทสำคัญในสถาบันการศึกษายพยาบาล บทบาทของอาจารย์พยาบาลถูกคาดหวังและกำหนดจากตัวอาจารย์พยาบาลเอง จากผู้ร่วมงาน และผู้เรียน ไปจนถึงสังคมรอบด้าน ซึ่งหากความคาดหวังดังกล่าว ไม่สอดคล้องกันหรือไม่เหมาะสม ก็จะทำให้เกิดความยากลำบาก หรือความคับข้องใจในการดำรงบทบาทหรืออาจกล่าวได้ว่า อาจารย์พยาบาลเกิดความเครียดในบทบาท หากบุคคลเกิดความเครียดในบทบาทหน้าที่การงาน ก็จะทำให้ความพึงพอใจในงานลดลง และเกิดความเบื่อหน่ายในการทำงานหรือในการปฏิบัติหน้าที่ ตามบทบาทที่ตนดำรงอยู่ อันจะส่งผลให้คุณภาพของการปฏิบัติงานลดลง (Hardy & Conway, 1988) จากการศึกษาและผลงานวิจัยพบว่าบุคคลจะเกิดความเครียดในบทบาทมากน้อยเพียงใดนั้น มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่อไปนี้ อายุและประสบการณ์การทำงาน บุคคลที่มีอายุและประสบการณ์การทำงานมาก จะมีการปรับตัวเรียนรู้สิ่งใหม่ๆตลอดเวลา เพื่อให้ตนเอง รู้สึกมั่นคงและพึงพอใจ (จินตนา ฮุนิพันธ์, 2534) ผู้ที่มีสถานภาพสมรสคู่ หรือมีครอบครัวจะมีความเครียดน้อย หรือมีการปรับตัวต่อความเครียดได้ดีกว่าคนโสด และการศึกษาังมีส่วนช่วยให้บุคคลมีความคิดพิจารณาและ

ช่วยให้ปรับตัวเผชิญกับความเครียดได้ดี นอกจากนี้ฐานะทางเศรษฐกิจยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเกิดความเครียด ถ้าบุคคลมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ดี จะเกิดความวิตกกังวล อึดอัดใจไม่พอใจในการทำงาน หรือถ้างานที่ทำอยู่ให้รายได้ต่ำ ไม่เพียงพอกับการใช้จ่ายย่อมก่อให้เกิดความเครียดในการทำงาน

พฤติกรรมเผชิญสถานการณ์ชีวิตแบบเอ เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่สัมพันธ์กับการเกิดความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาล กล่าวคือผู้ที่มีพฤติกรรมแบบเอ จะมีการแสดงออกที่ฉุนเฉียวแต่ก่อให้เกิดความเครียด เช่น การเร่งรีบแข่งกับเวลา การแข่งขันทะเลาะเถียงกัน หมกมุ่นกับงาน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Jamal (1990) ที่พบว่าพยาบาลที่มีพฤติกรรมแบบเอ จะมีความเครียดในการทำงานสูง

Cohen และ Will (1985) ได้ศึกษาทั่วโลกการสนับสนุนทางสังคมเพื่ออธิบายภาวะสุขภาพของบุคคลทั้งร่างกายและจิตใจ โดยอธิบายว่า การสนับสนุนทางสังคม จะช่วยลดภาวะวิกฤติของชีวิต โดยเป็นตัวช่วยลดความเครียดอื่นจะนำไปสู่ภาวะวิกฤติ การสนับสนุนทางสังคมจะมีผล ต่อการปรับตัวหรือการตอบสนองภาวะเครียดของบุคคล โดยที่การสนับสนุนทางสังคมในระดับต่ำหรือไม่มีเลย ทำให้บุคคลเกิดความเครียดและส่งผลในทางลบต่อสุขภาพในทางตรงกันข้าม หากบุคคลได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่ดีก็จะทำให้บุคคลมีสุขภาพจิตที่ดี (จินตนา สุรินทร์, 2534)

จากแนวคิดทั้งหมดที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงตั้งสมมุติฐานการวิจัยดังนี้

1. ภูมิหลัง อันได้แก่ อายุ ประสบการณ์การทำงาน สถานภาพสมรส วุฒิการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์ทางลบกับความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาล
2. พฤติกรรมเผชิญสถานการณ์ชีวิต มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาล
3. การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนร่วมงาน และผู้บังคับบัญชามีความสัมพันธ์ทางลบกับความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาล
4. ภูมิหลัง พฤติกรรมเผชิญสถานการณ์ชีวิต และการสนับสนุนทางสังคม สามารถร่วมกันพยากรณ์ระดับความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาล

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวัดความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาลในการวิจัยนี้ เป็นการวัดตามการรับรู้ของอาจารย์พยาบาล ซึ่งถือว่าตรงกับระดับความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาลที่เกิดขึ้นจริง

ขอบเขตของการวิจัย

1. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ อาจารย์พยาบาลที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ในวิทยาลัยพยาบาล ที่เปิดสอนหลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ที่มีประสบการณ์การทำงานในบทบาทอาจารย์พยาบาล 1 ปีขึ้นไป
2. ตัวแปรที่ศึกษามีดังนี้
 - ตัวแปรพหุภาคี ได้แก่ ภูมิหลัง พฤติกรรมเผชิญสถานการณ์ชีวิต การสนับสนุนทางสังคมจากเพื่อนร่วมงาน และการสนับสนุนทางสังคมจากผู้บังคับบัญชา
 - ตัวแปรเกณฑ์ ได้แก่ ความเครียดในบทบาท
3. การศึกษาความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาลนี้ครอบคลุมองค์ประกอบเกี่ยวกับความขัดแย้งในบทบาท ความคลุมเครือในบทบาท ความคาดหวังในบทบาทมากเกินไป ความไม่เหมาะสมในบทบาท และความด้อยสามารถในบทบาท

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

อาจารย์พยาบาล หมายถึง ผู้ที่สำเร็จการศึกษาวิชาการพยาบาล ในระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่าขึ้นไป และทำหน้าที่รับผิดชอบในการสอนนักศึกษาพยาบาล หลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์ ทั้งในภาคทฤษฎี และ/หรือภาคปฏิบัติ ในวิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข มาอย่างน้อย 1 ปี

บทบาทของอาจารย์พยาบาล หมายถึง สิ่งที่อาจารย์พยาบาลถูกคาดหวังทั้งจากตนเอง และสังคมให้กระทำตามตำแหน่งของอาจารย์พยาบาล ซึ่งแบ่งเป็น 4 บทบาท ได้แก่

1. บทบาทด้านการสอน หมายถึง บทบาทที่อาจารย์พยาบาลถูกคาดหวังให้ทำการอบรมสั่งสอนให้นักศึกษาพยาบาลมีความรู้ความสามารถเพียงพอในการประกอบอาชีพ และมีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ ประกอบด้วย บทบาทด้านการสอนภาคทฤษฎี และบทบาทด้านการสอนภาคปฏิบัติ

2. บทบาทด้านการวิจัย หมายถึง บทบาทที่อาจารย์พยาบาลถูกคาดหวังให้ทำการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ใหม่ด้วยการทำวิจัย และ/หรือ ศึกษาค้นคว้าเพื่อเขียนคำสอน แต่งตำรา และบทความต่าง ๆ

3. บทบาทด้านการบริการวิชาการแก่สังคม หมายถึง บทบาทที่อาจารย์พยาบาลถูกคาดหวังให้ทำการให้บริการวิชาการทางวิชาชีพพยาบาลแก่สถาบันต่าง ๆ ในสังคม

4. บทบาทด้านกิจการนักศึกษา หมายถึง บทบาทที่อาจารย์พยาบาลถูกคาดหวังให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักศึกษาพยาบาล เพื่อให้ นักศึกษามีความพร้อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ในการศึกษาเล่าเรียน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น และพลเมืองที่ดีในสังคมได้

ความเครียดในบทบาท หมายถึง ความคิด ความรู้สึกของอาจารย์พยาบาลต่อบทบาทที่ตนดำรงอยู่ใน 4 ลักษณะ คือ บทบาทด้านการสอน, บทบาทด้านการบริการวิชาการแก่สังคม, บทบาทด้านการวิจัย และบทบาทด้านกิจการนักศึกษา ว่ามีภาวะกดดันต่อร่างกาย และจิตใจ ทำให้มีความวิตกกังวล ความคับข้องใจ มีความยากลำบากในการปฏิบัติตามบทบาทนั้น ๆ ตามแนวคิดของ Hardy & Conway (1988) ซึ่งวัดได้จากแบบสอบถามระดับความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยครอบคลุมองค์ประกอบต่อไปนี้

1. ความขัดแย้งในบทบาท หมายถึง ภาวะที่บุคคลรู้สึกว่บทบาทที่ดำรงอยู่มีความขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องกัน ครอบคลุมความขัดแย้งใน 3 ลักษณะ ได้แก่

1.1 ภาวะที่ความคาดหวังต่อบทบาทของบุคคลเกิดความขัดแย้งกันเอง (Intra-Sender)

1.2 ภาวะที่ความคาดหวังต่อบทบาทของบุคคลหนึ่งมีความขัดแย้งกับอีกบุคคลหนึ่งต่อบทบาทเดียวกัน (Inter-Sender)

1.3 ภาวะที่ความคาดหวังต่อบทบาท 2 บทบาทหรือมากกว่านั้น มีความขัดแย้งกันเอง ในบุคคลคนเดียวกัน (Inter-Role)

2. ความคลุมเครือในบทบาท หมายถึง ภาวะที่บุคคลรู้สึกว่าบทบาทที่ตนดำรงอยู่
ไม่มีความชัดเจน ไม่ทราบว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร หรือขาดข้อมูลที่เพียงพอในการกระทำตาม
บทบาทนั้น

3. ความคาดหวังในบทบาทมากเกินไป หมายถึง ภาวะที่บุคคลรู้สึกว่า บทบาท
ที่ตน ดำรงอยู่มีมากเกินไปที่จะสามารถกระทำได้ในเวลาที่มีอยู่

4. ความไม่เหมาะสมในบทบาท หมายถึง ภาวะที่บุคคลรู้สึกว่า บทบาทที่ตน
ดำรงอยู่ถูกคาดหวังจากสังคม ไปในทางตรงกันข้ามกับ ทักษะ ค่านิยม และการรับรู้บทบาทของ
บุคคลนั้น

5. ความด้อยความสามารถในบทบาท หมายถึง ภาวะที่บุคคลรู้สึกว่าตนขาดความรู้
ทักษะ และความสามารถที่เพียงพอในการดำรงบทบาทที่ถูกคาดหวัง

ภูมิหลัง หมายถึง อายุ สถานภาพสมรส ประสบการณ์การทำงาน วุฒิการศึกษา
และฐานะทางเศรษฐกิจของอาจารย์พยาบาล ในวิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข

พฤติกรรมเพชฌุสถานการณ์ชีวิต หมายถึง การแสดงออกของบุคคลที่ตอบสนองต่อ
สถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต มี 2 ลักษณะ คือ ตอบสนองไปในทางหมกมุ่นและอุทิศตนให้กับงาน มี
การต่อสู้เพื่อให้ได้รับความสำเร็จ ทำอะไรแข่งขันกับเวลา เร่งรีบ เรียกว่า เป็นผู้ที่มีพฤติกรรม
เพชฌุสถานการณ์ชีวิตแบบมุ่งความสำเร็จสูง (พฤติกรรมแบบเอ) อีกลักษณะหนึ่งเป็นการตอบสนอง
ไปในทิศทางตรงกันข้าม เรียกว่า เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมเพชฌุสถานการณ์ชีวิตแบบมุ่งความสำเร็จต่ำ
(พฤติกรรมแบบบี) ซึ่งวัดได้โดยใช้แบบวัดพฤติกรรมเพชฌุสถานการณ์ชีวิตที่ ศรีรัตนาศึกษากุล
(2534) สร้างขึ้นจากแนวคิดของ Jenkins et al. (1967)

การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง ความจำเป็นพื้นฐานที่อาจารย์พยาบาล ผู้ดำรง
บทบาทนั้นได้รับจากการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม อันได้แก่ เพื่อนร่วมงาน และผู้บังคับบัญชา
ประกอบด้วย การสนับสนุนที่เป็นสิ่งของ เงิน วัตถุต่าง ๆ, การสนับสนุนด้านการประเมิน การ
สนับสนุนด้านอารมณ์ และการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร ตามแนวคิดของ Brown (1987) ซึ่งวัด
ได้โดยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

การสนับสนุนด้านวัตถุ สิ่งของ หมายถึง การที่อาจารย์พยาบาลได้รับความ
ช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงาน และ/หรือ ผู้บังคับบัญชา ในความจำเป็นด้านเงิน แรงงาน สิ่งของ
ต่าง ๆ

การสนับสนุนด้านการประเมิน หมายถึง การที่อาจารย์พยาบาลได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงาน และ/หรือ ผู้บังคับบัญชา ในความจำเป็นด้านการให้ข้อมูลย้อนกลับ และการให้การรับรอง

การสนับสนุนด้านอารมณ์ หมายถึง การที่อาจารย์พยาบาลได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงาน และ/หรือ ผู้บังคับบัญชา ในความจำเป็นด้านการให้ความรัก เอาใจใส่ ให้ความเห็นอกเห็นใจ และให้การยกย่อง

การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร หมายถึง การที่อาจารย์พยาบาลได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงาน และ/หรือ ผู้บังคับบัญชา ในความจำเป็นด้าน การให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางให้อาจารย์พยาบาลเกิดความตระหนักในตนเอง เพื่อปรับปรุงตนเองและหาทางลดปัญหาที่ก่อให้เกิดความเครียดในบทบาทของการเป็นอาจารย์พยาบาล
2. เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้บริหารทางการศึกษาพยาบาล ได้ตระหนักถึงปัญหาและแก้ไขปรับปรุงให้ความช่วยเหลือ โดยการลดปัญหาที่ก่อให้เกิดความเครียดในบทบาทของอาจารย์พยาบาล

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย